

Kocsis L. Mihály:

MINDIG TÖRTÉNELMI IDŐKET ÉLÜNK!

Szakály Sándor új könyvéről

A SZERZŐRŐL:

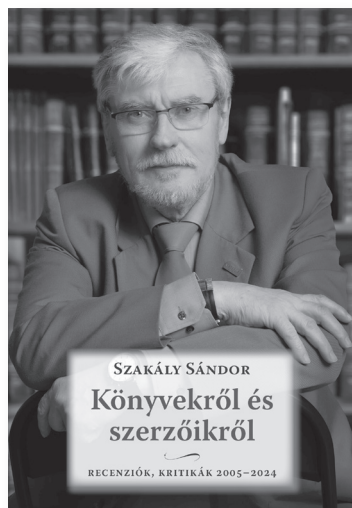
Kocsis L. Mihály író, szerkesztő, újságíró

A sokat emlegetett közhely szerint „A történelem az élet tanítómestere.” De! Noha akár ismerhetjük is, nem biztos, hogy tanulunk belőle. (Mármint a történelemből.) Az emberek minden korban szeretik a történelmet, s minden korban más és más miatt. Van, amikor szórakoztatja őket; van, amikor menekülnének általa a jelenből; van, amikor tanulságokat keresnek... de legkevésbé arra használják olvasmányaikat, amire a leghasznosabb volna. Hogy ugyanis tanuljanak belőle! Végül is... más kárán tanul az okos. (Vagy nem?) Ez volna a legfőbb haszna annak a mérhetetlen sok szenvedésnek, tragédiának, amit gyűjtőnéven emberi történelemnek hívunk. Amikor elmúlt korok történelmét (történeseit) olvassuk, elmélyülünk eseményeiben, azok elemzésében, valószínűleg ritkán gondolunk arra, hogy mi magunk is, úgymond, történelmi időket élünk. A leghétköznapibb idők is... *történelmie*!

Számomra mindig is érdekes feladvány, hogy egy szakember hogyan olvas történelmi-történeti műveket. A történészszakma eleve megköveteli az objektivitást, a tényekhez való szigorú ragaszkodást, s ez alól a szakma magára valamit adó képviselője még elemzéseiben sem ad felmentést magának. Nyilvánvaló azonban, hogy amikor olvas, és recenszésként mintegy közvetítőként áll valamely mű és feltételezett (vagy majdani) olvasója között, ezek a kötöttségek némileg fellazulnak, átszíneződnek; olyan értelemben, hogy több szubjektivitást engedhet meg magának, hiszen az olvasói élményt személyiségén átszűrve önti formába és továbbítja. A jó recenzió éppenséggel így, ennek révén emelkedik át egy másik minőségbe.

Ha Dosztojevszkij valamely regényéről egyik oldalról néhai, mondjuk, Krupszkaja asszony osztja meg velünk olvasói élményeit (s távol állnak tőlünk a lekezelő gondolatok), a másik oldalról viszont Márai Sándor – nem lehet kétséges, hogy melyikük elemző gondolatai felé fordul elsősorban a figyelmünk. Az olvasó történész persze továbbra is szakember, de immár és szerencsére többet engedhet meg magának.

„A (had)történész, de minden más kutató is szívesen forgatja a kutatótársai könyveit, tanulmányait, olvassa publicisztikáját, figyeli médiaszerepléseit – írja Szakály Sándor *Könyvekről és szerzőikről – Recenziók, kritikák, 2005–2024* című legfrissebb kötetének előszavában. A könyvek vonatkozásában nem egy esetben vélekedik úgy, hogy a szerző és a szerző munkáját/munkáit olvasók is értesülhessenek róla, miként is vélekedik arról a véleményről, kritikát, recenziót író. Aki a jelzett írásokról

véleményt alkot, bizonyára azért teszi, mert úgy véli, van mondanivalója az adott témáról, szerzőről.” Természetesen a kritika is megköveteli a megfelelő objektivitást, de alapvetően szubjektív műfaj. (Ez nem csak az irodalomkritikára vonatkozik, habár arra fokozottan igaz. „Akasszanak fel, ha értem” – írta annak idején, elismerő kritikájában, Ignotus Ady *Fekete zongorájáról*.)

Alapvetően már az egyfajta értékválasztás, hogy mit olvas az ember; az pedig különösen, hogy másokkal megosztandó mondanivalója van róla. Legyünk őszinték: az azért csak ritka esetben fordul elő, hogy valamely műről eleve a ledorongolás szándékával ír a recenzens. Hiszen, bizonyos mértékben, a könyvekre is igaz az a színházi *bon mot*, hogy: mindegy, hogy mit, csak írjanak, beszéljenek róla (rólam)!

Szakály professzor olvasói kíváncsiságát is alapvetően megszabja szakmai érdeklődésének irányultsága, és ez – szerencsénkre – imponálón széles spektrumú. Ez már a tartalomjegyzék böngészése során kiderül. Hat fejezetbe csoportosítja a kereken száz rövidebb-hosszabb recenziót; úgymint: (*Had*)*Történelem, társadalom, politika, kisebbségek; Adattárak, lexikonok, kronológiák, életrajzok; Forrásközlések, dokumentumkötetek; Emlékiratok, emlékezések; „Hadiművészet” – érmek, kitüntetések, szobrok; Sport(olók), sport(politika), sport(történelem).*

Egy ilyen gyűjteményes kötet esetében, úgy gondoljuk, természetesnek tekinthető, ha az „olvasó” személye előtérbe kerül, hiszen arra nincs lehetőség, hogy a tárgyalt művek önmagukban méressenek meg, már csak azért sem, mert a hasonló kötetek ismertetője nincs azoknak az ismereteknek a birtokában, amelyekkel a kötet szerzője rendelkezik – magyarul nem (vagy csak nagyon hiányosan) olvasta-olvashatta azokat a könyveket, amelyekről kritikusa ír. Szerepe tehát kétszeresen is inkább csak amolyan közvetői szerep. Tallózik a könyvek és a könyvek által indukált gondolatok-értékelések kavalkádjában. Eleve arra kíváncsian, hogy vajon Szakály Sándor (a történelemszakma jeles képviselőjeként) mit olvas (és vajon miért), mit tart érdemesnek mások (többségüknek nyilván laikus) olvasóinak figyelmébe ajánlani, leginkább azonban arra, hogy az olvasott kötetekben mit tart fontosnak kiemelni, akár esetlegesen továbbgondolni... s recenzióinak olvasóit is erre késztetni.

Az „irányított történelemmel”, szerencsénkre, mi, magyarok is szakíthattunk a múlt század 80-as–90-es éveiben, s ez öröndetesen felpozícionálta egyrészt magát a szakmát, másrészt a történelem iránt megnyilvánuló köznapi (olvasói) kíváncsiságot. Ez persze sokfajta következménnyel járt, aminthogy általában is... a szabadság mindig is „fellazító” (lázító?), s ha nem párosul kellő felelősséggel, a vadhajtások hajlamosak körülindáznai a legjobb szándékokat is. 1990 után számolatlanul születtek a „történelmi” művek, és szükségszerűen nem csak történészek tollából. Sokan érezték úgy a történelmet meg- és átélők közül, hogy a friss szellemi szabadság számukra is megadja a lehetőséget, hogy papírra vessék és közreadják „saját” történelmüket. Természetesen hihetetlen mértékben szaporodott a „népszerű, ismeretterjesztő” művek száma is. Mindez alapvetően öröndetes fejlemény volt. Miként az is, hogy immár a történelmi múltat (múltunkat) sem volt kötelező „egyetlen nézőpontból” (lásd marxizmus-leninizmus) vizsgálni.

Szakály Sándor most kötetbe gyűjtött száz kritikája húsz esztendő terméséből (2005–2024) merít. Talán nem tévedünk, ha azt mondjuk: mindez csak töredéke az ezekben az esztendőben megjelent történelmi témájú könyveknek. Kérdés persze, hogy értő-érdeklődő olvasóra találhat-e ennyi „szakmai” könyv? (Ez különben elmondható a szinte áttekinthetetlenül gazdag könyvkiadásunk egészére. Maga az éves címlista is külön kötetet igényel!) Talán éppen e miatt fontosak az efféle figyelemfelkeltő, figyelmet terelgető könyvek, mint Szakály Sándor most tárgyalt kötete. Mert az egyszerű ismerettovábbításon túl (megjelent egy ilyen és ilyen

témájú könyv, tartalom, feldolgozás, stílus stb.), szükségszerű, hogy felébressze az olvasói kíváncsiságot is. A jó recenzió olyan, mint egy jó ételrecept: ösztönzője a szellemi étváagnak.

Ez a – címében meglehetősen szárazra (tényközlőre) sikerült – kötet ebben a tekintetben, véleményünk szerint, nagyon is jól teljesíti a körvonalazott (jogos) elvárásokat. Szakály recenzióit olvasva valóban feltámad a kíváncsiság: ezt (vagy azt) okvetlenül el kéne olvasni! Mert e recenziók szerzőjében megvan a képesség, hogy ne csak ismertessen, de irányítsa is a figyelmünket. Ehhez el tudja fogadtatni saját nézőpontját. Vagyis személyiségét, amelyen átszűri az olvasottakat. Szakály történészként objektív kell, hogy legyen, olvasóként megengedheti magának a személyességet – már azzal is, hogy mely könyveket vesz kézbe. E tekintetben nagyvonalú és befogadó, úgymond: „értékválasztási” alapon senkit sem rekeszt ki (sem szerzőt, sem művet), és ez hitelesíti ítéleteit is. Nem érezzük, hogy ránk erőltetné véleményét, noha nem hagy kétséget afelől, hogy van neki (mármint véleménye).

Jól példázza ezt, ahogy a Rákosi-korszak kitelepítéseiről, kényszermunka-intézkedéseiről vagy a „dicsőséges 133 nap” (tanácsköztársaság – ez ugye, egyfajta „lázadás”, hogy újabban nem írjuk nagybetűvel?!) szülő könyveket ismerteti. Az „Állami titok”. *Internálótáborok és kényszermunkatáborok Magyarországon, 1945–1953* című könyv ismertetésekor például „megengedi” magának a publicisztikus hangvételt is. „Az Állami titok” című könyv mondatai, a közreadott dokumentumok, az egyes történetek ezeket a leírtakat is előhozzák az olvasóból, mint ahogy azt is, hogy vajon miért nem volt elszámoltatás? Nem leszámolást kívánt a magyar társadalom többsége – ellentétben azzal, ahogy azt 1945 után az új hatalom tette –, hanem elszámoltatást. Elszámoltatást mindazon évtizedekről, amelyeket elvettek egy nemzet életéből, a hatalom kitartottjainak és gyakorlóinak megnevezését, hiteles rendszer-változtatást.” Csak remélni merjük, hogy ezen Szakály olvasóinak többsége már csak azért sem lepődik meg, mert egyetért vele!

Azzal is csak egyetérteni lehet, amikor a *Horthy Miklós élete képekben* című, örömmel kézbe vett és alapvetően pozitívan értékelt könyv kapcsán (recenzióban kissé talán) hosszú hibalistával hívja fel a figyelmet a könyvek (mindenféle-fajta könyvek) szakmai lektorálásának fontosságára – elvégre is ezek a munkák az örökkévalóságnak készülnek; egy-egy hibás adat (név stb.) a könyvek által ugyanis „végleges” igazolást nyer. Ugyanez a jogos szigor érhető tetten a *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobbaldali mozgalmakról, 1932–1943* című könyv ismertetésének már a címében is: *Forrásközlés, illetlen nagyvonalúsággal*. (Igen, persze, a helyesírás, egyáltalán a nyelvhelyesség. De ezt már csak mi tesszük hozzá, és halkán. Hiszen ebben az új, internetes galaxisban ilyen „apróságokról” már nem illik beszélni...)

Egyfajta szakmai ethoszként is felfogható, amit Gereben Ferenc könyve kapcsán, annak szerzőjéről vet papírra Szakály Sándor („*Most minden valamire való férfinak itt a helye!*” *Egy első világháborús családi dokumentumgyűjtemény vallomásai, 1914–1918*): „A napjainkban egyre inkább teret nyerő felületesség, nagyvonalúság helyett ő még annak az iskolának a neveltje, amely arra tanított, hogy a történelemben a tényeknek is van jelentősége.”

Erről talán valóban nem volna szabad megfeledkeznünk, hogy... a történelemben a tényeknek (is?) van jelentőségük.

Szakály Sándor:

Könyvekről és szerzőikről – Recenziók, kritikák, 2005–2024
Facultas Cognoscendi Akadémia Alapítvány, Budapest, 2025